

PLANNING AT TIMES OF UNCERTAINTY

Professor Dr. Georges PREVELAKIS

Professor of University PARIS I Panthéon Sorbonne, Institut de géographie
President of the International SD-MED Academic Forum

1. UNCERTAINTY: THE EXCEPTION OR THE RULE?

As a long-term process, Planning relies on prediction. During its era of glory, in the 1950s, 1960s and 1970s, Planning was closely associated with the New Geography, according to which 'scientific' methods would predict spatial phenomena. However, this theory was proven false, as no credible or objective method emerged from the New Geography. More, a significant number of hypotheses on which planning policies had been based were belied by the evolution.

To illustrate the above, let us recall the under-estimation of urban growth in the 1950s and 1960s, followed by the over-estimation: the inhabitants of big cities did not evolve according to linear trends.

This failure to predict took place in an exceptionally stable historical and geographical context: Western Europe and North America during the Cold War. If freed from euro-centrism and, consequently, with an enlarged view, we realize that unpredictability takes even greater dimensions.

Athens' wonderful master plan, conceived by European planners in 1910, became useless after the Greek defeat and the ensued exchange of population in 1922. No planner could foresee the consequent increase of the Athenian population, from 500.000 to 750.000. As expected, all plans were abandoned. An emergency policy was elaborated, so as to cope with the situation of the refugees, after reality destroyed the

ideal of City-Beautiful, expressed in the previous plans.

Geopolitics exercises a tremendous impact on cities. The Eastern Mediterranean and the Middle East, i.e. our proper world, became the theatre of historical upheavals which changed radically both the form and the content of 'eternal' cities, like Alexandria.

Planning authorities outside the West pay lip-service to the conventional western approach to Planning, nevertheless its efficiency is viewed with skepticism. Parallel systems are invented to cope with the problems that the transposition of western solutions are not able to solve.

The same system of urban space production can be observed in Greece and Turkey. The plans and policies that official planners -to their great majority western-educated- elaborate serve mostly as an alibi to politicians and to business for practices often in flagrant contradiction with them. In Greece and Turkey similar 'solutions' developed: illegal construction, with an electoral/political implication; also, a small-scale construction business, functioning as an informal partnership between a small landowner and a professional of the small scale building industry. These 'solutions' had their practical advantages, as they enhanced social cohesion and stability, allowing rural immigrants' integration and contributing to economic growth.

The issuing social situation is on a much more human scale, if compared to the big

complexes in the suburbs of western cities, created in application of the principles of the Athens Charter. However, these practices, not having been integrated to a strategic plan, became the source of all sort of functional and environmental problems. In our part of the world, western Planning methods proved inefficient, as too rigid and for other, not less important, inherent reasons, such as the aforementioned geopolitical instability as well as a different popular cultural approach to land, space and housing.

2.ARCHITECTURE AND IDENTITY

An additional fact to take into account is the evolution and change of attitudes towards heritage and culture, which, in its turn, has had another strong impact on historical cities. In the late 1970s the West invented industrial archaeology; the industrial heritage of Paris became suddenly worth saving. Roughly at the same time, the Athens Charter was abandoned, to the profit of an entirely new policy for Paris, introduced and realized by the then Mayor and later President of France, Jacques Chirac.

In urban history political upheavals always ensued radical changes towards heritage. The 1789 French Revolution destroyed the gothic monuments; a century and a half later, industrial buildings succumbed to the current ideology. In both cases, a few decades later, the destruction was deeply regretted and considerable efforts were undertaken to save whatever building had escaped. The strong relationship between Architecture and Identity explains fully these changeable attitudes.

In the Eastern Mediterranean and other parts of the World, monuments constructed by the newly invented 'others', such as mosques, churches or synagogues were destroyed during the last two centuries, or simply left to abandon and decay. We have

recently seen again, during the Yugoslav wars, 'heritage cleansing' accompanying 'ethnic cleansing'.

In our post-ottoman world, imperial memory, which had marked the urban space, was an impediment to our young national societies' identity development. Cities, re-appropriated by the nationalist ethos, contributed to the new identity strategies; or were marginalized. In Greece, Athens, with its 19th century neo-classical emblematic center, symbolized the nationalist idea of uninterrupted continuity from ancient Greece. Salonika, on the contrary, symbol of major religion and culture crossroads, was doomed to amnesia.

During the last two centuries, the dominating national construction introduced, ironically, more symbolic predictability in our cities than in the western world. The omnipotent nationalist mythology oriented everything and did not allow major ups and downs, as has often been the case in western cities.

However, historical experience shows that cultural and ideological trends are apt to change. Such a perspective might prove the lack of predictability in cases like Istanbul; especially in respect to its cultural center.

Globalization, migration, European regionalization, the decline of the Nation-State are the many facets of the nowadays geopolitical and geo-cultural turmoil. Other major world shuttering events are perhaps yet to come. Few cities have the potential of Istanbul to capture and interpret the evolution.

3.WHY ISTANBUL?

No other city in the world possesses Istanbul's historical and geographical symbolic value, interpreted either as

complementary or as contradictory to the European reality.

The latter option, adopted by most Westerners, explains the misunderstanding or the indifference concerning its priceless heritage. Moreover, in its effort to distance itself from the ottoman past, Turkish nationalism encouraged the marginalization of the former capital. This is why Istanbul's cultural heritage is treated mostly as a tourist attraction for foreign visitors, who, more often than not, lack the necessary knowledge or are too prejudiced to appreciate it.

What lies ahead? The question concerns politics rather than planning. The destiny of the historical part of Istanbul depends on decisive forces, which are not easy to orient, let alone to stop, by any planning institution.

Here are mentioned a few possible perspectives:

A. Take-over by international capitalism

Gradual expulsion of the local population, rehabilitation, restoration and good quality urban design projects, gentrification. If accepted, Istanbul's historical center would develop high standard housing areas, expensive tourist activities and multinational companies' buildings. It could become extremely 'fashionable' for the international cosmopolitan bourgeoisie. Environmentally positive, such an evolution would betray the very character of the city, giving entirely in to the western spirit and mentality.

B. Stagnation

From a political point of view, the difficulties of the post-Kemalist transition might turn any endeavor to re-invent the Istanbul role into an extremely sensitive issue. The relationship with the two successive imperial pasts, as reflected through the

attitudes towards their religious monuments-symbols will raise political questions to which no easy or safe answer can exist. This type of situation usually leads to a 'safe' minimalistic and technocratic approach. Such an evolution would continue to ignore the cultural potential and the exceptional possibilities of a city like Istanbul.

C. Regional integration

Geopolitical instability, European difficulties and the challenges of Globalization might make the dream of regional integration reappear. For such a project Istanbul would be the ideal centre: the historical part of the city will have the chance –and the duty – to re-animate all the diversity, all the wealth of its past, to become a symbol, a synthesis of religions and cultures.

From a planning point of view (landscape, environment), this perspective is not necessarily the best-case scenario. It would not lead to the highest environmental quality, as it should preserve much of the social fabric, i.e. a human heritage symbolic of a major crossroads between East and West. Religious monuments should search the right balance between their role of places of worship and museums. Surviving institutions representative of the past, ottoman or other, should become visible and participate to the city life.

Istanbul's historical part would thus function as the symbolic laboratory for the re-appropriation of the imperial past, adapted to the modern –or rather postmodern– context.

Planners have always dreamed. Today, our dreams have probably become more realistic, since we have overcome the technocratic utopia and realized our limited capacities to control the forces that model our cities. We are certainly more humble than in the past.

The world is not more or less predictable today than it was before. We are simply more conscious of the uncertainty that surrounds us.

Our task, our duty is not to invent and implement the physical and spatial aspects of a predictable future. Our role as planners and as citizens is to participate with our knowledge and our insights to the political debate about our cities, and then to implement collective decisions in the best possible way.

Now that we have realized the limitations of our western technocratic training, we know that the attitudes of each one of us can differ, as it they are closely related to our political ideals and to our socio-cultural roots. Our diversity defines the diversity of possible plans for our cities.

BELİRSİZLİK ZAMANLARINDA PLANLAMA*

Prof. Dr. Georges PREVELAKIS

PARIS I Panthéon Sorbonne Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Öğretim Üyesi
Uluslararası SD-MED Akademik Forumu Başkanı

* Çeviri: Prof. Dr. Ayşe NUR ÖKTEN (Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Bölge Planlama Anabilim Dalı Başkanı)

1.BELİRSİZLİK: İSTİSNA MI, KURAL MI?

Uzun dönemli bir süreç olan planlama kestirimlere dayanır. 1950'ler, 1960'lar ve 1970'ler boyunca süren parlak dönemlerinde planlama, mekânsal olguları 'bilimsel' yöntemlerle önceden kestiren "Yeni Coğrafya" akımıyla sıkı sıkıya ilişkili olarak yürütüldü.

Ne var ki, Yeni Coğrafya akımı kayda değer ya da objektif bir yöntem ortaya koyamayınca bu kuramın yanlış olduğu anlaşıldı. Dahası, gelişmeler planlama politikalarının dayandırıldığı pek çok hipotezin (önermenin) de yanlış olduğunu gösterdi.

Örneğin, 1950'ler ve 1960'larda yapılan kentsel büyüme kestirimleri gerçek değerlerin çok altında kalmış, daha sonra yapılan kestirimlerin ise abartılı olduğu ortaya çıkmıştı: Büyük kentlerde yaşayanlar doğrusal eğilim hesaplarına uygun davranmıyorlardı!

Kestirimdeki bu başarısızlık coğrafi ve tarihsel açıdan olağanüstü istikrarlı bir ortamda –soğuk savaş içindeki Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da- gerçekleşmiştir. Avrupa-odaklı olmaktan uzaklaşıp daha geniş bir açıdan baktığımızda bu kestirilemezlik daha da büyük bir ölçüğe ulaşmaktadır.

Avrupa'lı plancının 1910'da tasarladıkları harika Atina nazım planı 1922'deki Yunan

yenilgisinden ve onu izleyen nüfus mübadelesinden sonra işe yaramaz bir belgeye dönüşmüştür. Hiç bir plançı Atina'nın nüfusunun 500.000'den 750.000'e fırlayacağını öngörememiştir. Tahmin edileceği gibi, tüm planlar terkedilmişti. Yaşamın gerçekleri o güne dek yapılan Atina planlarındaki "City Beautiful" idealini yerlebir edince Türkiye'den kaçan göçmenler sorununun üstesinden gelmek üzere bir acil durum planı geliştirilmişti.

Jeopolitik dinamiklerin kentler üzerinde çok büyük etkisi vardır. Doğu Akdeniz ve Orta Doğu, bizim kendi dünyamız, büyük tarihsel çalkantıların, patlamaların sahnesi olmuştur; öyle ki, bu patlamalar İskenderiye gibi 'ebedi' kentlerin hem biçimsel hem de içerik olarak kökten değişmesine yol açmıştır.

Batı dışındaki planlama yetkililerinin söylemleri konvansiyonel Batılı planlama yaklaşımını destekler gibi gözükürse de gerçekte bu yaklaşımın ne kadar etkili olabileceği konusunda kuşkuyla doludur. O nedenle, Batılı çözümlerin aynen kopyalanmasıyla çözülemeyen durumlar için onlara koşut sistemler bulunmuştur.

Yunanistan'da ve Türkiye'deki kentsel mekânın üretilmesinde aynı sistemin işletildiği gözlenmektedir. Politikacılar ve sermaye kesimi, çoğunluğu Batı eğitimi almış resmi plançıların geliştirdiği planları kendi eylemlerini, uygulamalarını aklamak için bir gerekçe, haklı göstermek için bir özür olarak kullanmaktadırlar. Oysa, bu uygulamalar çoğunlukla aklama belgesi olarak gösterilen planların özündeki düşüncelerle taban tabana zıttır. Yunanistan'da ve Türkiye'de benzer 'çözümler' geliştirilmiştir: siyasal sonuçları seçimleri etkileyebilen yasa dışı yapılaşma; küçük toprak sahipleriyle küçük yükleniciler arasındaki enformel ortaklıklarla yürüyen küçük ölçekli inşaat sektörü. Bu çözümlerin, toplumsal bağlılığı ve istikrarı güçlendirmek, kırsal alanlardan göçenlerin kente

entegrasyonunu kolaylaştırmak, ekonomik büyümeye katkı sağlamak gibi pratik bazı yararları vardı.

Batı kentlerinin varoşlarında Atina Belgesi (Athens Charter) ilkelerinin uygulanmasıyla ortaya çıkan büyük komplekslerle karşılaştırıldığında bu çözümlerin doğurduğu toplumsal olgunun çok daha insani ölçekte olduğu görülmektedir. Ne var ki, bu pratik çözümler bir strateji planı kapsamına alınmadığı için zamanla her türlü işlevsel ve çevresel sorunun kaynağı durumuna gelmiştir.

Batılı planlama yöntemi hem hiç esnek olmadığı için hem de bölgenin içsel özellikleri nedeniyle dünyanın bizim yaşadığımız bu bölgesinde etkisiz kalmıştır. Bölgenin içsel özelliklerinden birisi, daha önce belirttiğim gibi, siyasal istikrarsızlıktır; diğer özelliği ise halkın toprağa, mekâna ve konuta yaklaşımındaki kültürel farktır.

2. MİMARİ VE KİMLİK

Bunlara ek olarak göz önüne alınması gereken bir başka gerçek de kültüre ve kültürel mirasa yönelik tavırdaki evrim ve değişikliklerdir, ki bunun da tarihi kentler üzerinde önemli etkileri olmuştur. 1970'lerin sonlarına doğru Batı sanayi arkeolojisini icat edince Paris'in sanayi mirası birdenbire korunmaya değer konuma gelmiştir. Hemen hemen aynı zamanda Atina Belgesi (ilkeleri) terk edilerek o zamanki belediye başkanı –daha sonra Fransa devlet başkanı olan- Jacques Chirac tarafından Paris için yepyeni bir politika ortaya atılmış ve gerçekleştirilmiştir.

Kentlerin tarihinde siyasal ayaklanmalar sonucunda her zaman kültür mirasına yönelik radikal değişiklikler olmuştur. 1789 Fransız Devrimi gotik anıtları harap etmiştir; bir buçuk yüzyıl sonra sanayi yapıları egemen ideolojiye yenik düşmektedir. Her iki örnekte de verilen zararlar bir kaç on yıl sonra derin pişmanlıkla anılmış, ayakta

kalabilen yapıları kurtarmak için çok ciddi çaba harcanmıştır. Tavırlardaki bu değişkenlik mimariyle kimlik arasındaki güçlü ilişki ile açıklanabilir.

Doğu Akdeniz’de ve dünyanın başka bölgelerinde son iki yüz yıldır ‘ötekiler’ tarafından yapılmış yapılar, camiler, kiliseler ya da sinagoglar ya yıkılmakta ya da harap olarak yıkılmak üzere kendi haline terk edilmiştir. Son olarak Yugoslavya’daki savaşta ‘etnik temizlik’ ile ‘miras temizliği’nin nasıl birlikte yürütüldüğünü yeniden görmüştür.

Bizim Osmanlı sonrası dünyamızda da kent mekânına damgasını vurmuş olan imparatorluk anıları genç ulusal toplumlarımızın kimliklerinin gelişmesinin önünde bir engel gibi görülmüştü. Ulusal düşünce tarafından ele geçirilen kentler ya yeni kimlik stratejilerinin aracı haline gelmişler ya da marjinalleştirilmiş, bir kenara itilmişlerdir. Yunanistan’da Atina, 19.yüzyıl neo-klasik biçimin temsilcisi olan merkeziyle ulusalcıların ‘Antik Yunan’ın kesintisiz sürekliliği’ ideasını simgelemektedir. Buna karşılık, büyük dinlerin ve kültürlerin kavşağı olarak simgeleşmiş olan Selanik unutulmaya mahkûm edilmiştir.

Ne tuhaftır ki, son iki yüz yıldır egemen olan ulusalçı yapılanma bizim kentlerimizdeki simgesel belirliliğin (kestirilebilirliğin) Batı dünyasındakinden daha çok olmasını sağlamıştır. Her şeye kadir ulusalçı mitoloji kentlerde de her şeye yön vermiş, Batı kentlerinde görülen büyük iniş çıkışlara olanak tanımamıştır.

Ancak, tarihsel deneyimler kültürel ve ideolojik eğilimlerin değişmeye yatkın olduğunu göstermektedir. Böyle ulusalçı bir bakış açısı İstanbul gibi bir örnekte, özellikle kültürel merkez söz konusu olduğunda, belirlilik başarısını koruyamayabilir.

Globalleşme, göç, Avrupa’nın bölgeselleşmesi ve ulus devletin gerilemesi günümüzün jeopolitik ve jeo-kültürel keşmekeşinin değişik yüzleridir. Belki, dünyayı sarsacak daha başka önemli, büyük olaylar da olacaktır. Ama, pek az kentte İstanbul’daki gibi evrimi yakalayacak ve yorumlayabilecek potansiyel vardır.

3.NEDEN İSTANBUL?

Dünyadaki başka hiç bir kent, ne tarihsel ne de coğrafi açıdan, İstanbul’un sahip olduğu simgesel değere sahip değildir. Bu simgesel değer bazen Avrupa gerçeğinin tamamlayıcısı bazen de Batı gerçeğiyle çelişkili diye yorumlanmaktadır.

Batılıların çoğu tarafından benimsenen ikinci yorum İstanbul’un paha biçilmez mirasının yanlış anlaşılmasından ya da bu mirasa kayıtsız kalınmasından kaynaklanmaktadır. Dahası, Türk ulusalcılığı da, Osmanlı geçmişinden uzaklaşma çabası içinde, eski başkentten marjinalleşmesini teşvik etmiştir. O nedenle, İstanbul’un kültür mirası daha çok yabancı ziyaretçiler için, ki çoğu ya bilgisizlikleri ya da ön yargıları nedeniyle bu mirasın değerini anlayamaz, turistik çekim aracı olarak ele alınmaktadır.

Gelecekte ne var? Bu soru planlamadan çok siyasetin konusudur. İstanbul’un tarihi bölümünün kaderi karar odaklarına bağlıdır; ancak bu odakların her hangi bir planlama kurumu tarafından durdurulması şöyle dursun, yönlendirilmeleri bile kolay değildir. Aşağıda bazı olası yaklaşımlar sıralanmıştır:

A. Uluslararası sermayenin kenti ele geçirmesi

Yerel halkın yavaş yavaş kentten atılması; sağlamlılaştırma; restorasyon ve yüksek nitelikli kentsel projeler; soylulaştırma. Bu yaklaşım kabullenilirse, yüksek nitelikli konut alanları, pahalı turistik etkinlikler ve çokuluslu firmaların yapılarıyla geliştirilen

tarihi merkez uluslararası kosmopolitan burjuvazi için çok 'moda' bir yer durumuna gelecektir. Doğal çevreye de olumlu etkisi olacak bu gelişme, tümüyle Batılı bir ruha ve anlayışa teslim edilen İstanbul'un özgün kimliğine bir ihanettir.

B. Durağanlık (stagnation)

Siyasal açıdan bakıldığında, Kemalizm sonrası değişimlerin yarattığı sıkıntılar İstanbul'un rolünü yeniden tanımlamaya yönelik her türlü çabayı son derece hassas meseleler durumuna getirebilir. Kentin tarihiyle ilişkisi geçmişindeki iki imparatorluğun dinsel ve anıtsal simgelerine karşı benimsenen tutumda kendini gösterir. Bu ilişki kolay ya da güvenli yanıtı olmayan siyasal soruları gündeme getirecektir. Böylesi durumlarda genellikle minimalist ve teknokratik yaklaşımın 'güvenli' yoluna girilir. Bu yolda İstanbul gibi bir kentin kültürel potansiyelinin ve olağan üstü olanaklarının bilmezden gelinmesine devam edilir.

C. Bölgesel bütünleşme (entegrasyon)

Jeopolitik istikrarsızlık, Avrupa'yla olan sıkıntılar ve globalleşmenin zorlamaları bölgesel bütünleşme rüyasının yeniden görülmesine yol açabilir. Böyle bir projenin ideal odağı İstanbul olacaktır: Kentin tarihsel kesimi geçmişin tüm farklılıkları, tüm zenginlikleri canlandırma, bir simge, dinlerin ve kültürlerin bir sentezi durumuna gelme fırsatına -ve sorumluluğuna- sahip olacaktır.

Planlama açısından (peyzaj, çevre) bakıldığında bu yaklaşımın en iyi senaryo olmadığı görülür. Bu senaryoya göre mevcut toplumsal doku sürdürüleceği, bir başka deyişle, Doğu ile Batının önemli kavşak noktasını simgeleyen insan mirası büyük oranda korunacağı için çevre kalitesinde en üst düzey yakalanamayacaktır. Dinsel anıtların ibadet yeri ve müze rolleri arasında bir denge aramak gerekecektir; bugüne kadar varlığını sürdürebilmiş, Osmanlı'nın ya da

bir başka geçmişin temsilcisi olan kurumların görünür kılınması, kent yaşamına katılmasını sağlamak gerekecektir.

Dolayısıyla, İstanbul'un tarihsel kesimi imparatorluk geçmişinin yeniden kazanılarak modern, daha doğrusu post modern, bağlam içine oturtulacağı bir simgesel laboratuvar işlevi yüklenecektir.

Plancıların her zaman düşleri olmuştur. Bugün artık daha gerçekçi düşler görüyor olabiliriz; çünkü teknokratik ütopyayı aştık; kentlerimizi biçimlendiren güçleri denetleme kapasitemizin ne kadar sınırlı olduğunu artık anladık. Hiç kuşku yok ki, geçmiştekenden daha alçak gönüllüüz.

Dünya geçmişte olduğundan daha az ya da daha çok kestirilebilir bir dünya değil. Ama biz, bizi çevreleyen belirsizliğin daha çok bilincindeyiz.

Bizim görevimiz, bizim sorumluluğumuz kestirilebilir bir geleceğin fiziksel ve mekânsal boyutunu tasarlamak ve uygulamak değildir. Plancılar ve vatandaşlar olarak bizim rolümüz, kentimizle ilgili siyasal tartışmanın içinde plancı bilgisi ve kavrayışıyla yer almak, sonra da bu tartışmadan çıkan ortak kararları olabilecek en iyi biçimde uygulamaktır.

Batılı teknokratik planlama öğrenimimizin sınırlarının, zayıflıklarının artık farkında olduğumuza göre her birimizin yaklaşımının farklı olacağını da biliyoruz. Plancılar olarak yaklaşımlarımız politik düşüncelerimizle, ideallerimizle ve sosyo-kültürel köklerimizle yakından ilişkilidir ve bunlara bağlı olarak farklılaşır. Bizim farklılıklarımız kentlerimiz için olası planların çeşitliliğini tanımlar.